

Osme vježbe

Fran Mišković

7. svibnja 2026.

Kad rješavamo obične diferencijalne jednadžbe našu jednadžbu često možemo svesti na oblik:

$$\mathcal{L}\psi = \lambda\psi$$

pri čemu je $\mathcal{L}$ neki linearni operator, ψ traženo rješenje, a λ neka konstanta. Očito je u ovom slučaju da tražimo ψ koja je svojstvena funkcija operatoru $\mathcal{L}$ s pripadajućom svojstvenom vrijednosti λ . Često promatramo diferencijalnu jednadžbu s uvjetima na nekom rubnom području (npr. iščezavanje ψ na $\{a, b\}$ kada je domena funkcije $[a, b]$). Za rješavanje ovog problema obično koristimo klasični skalarni produkt:

$$\langle f, g \rangle = \int_a^b f^*(x)g(x) dx.$$

Kada je diferencijalni operator oblika:

$$\mathcal{L}(x) = p_0(x)\frac{d^2}{dx^2} + p_1(x)\frac{d}{dx} + p_2(x)$$

i kada je $p'_0 = p_1$ kažemo da je $\mathcal{L}$ samoadjungiran. Doista, tada je:

$$\langle v|\mathcal{L}u \rangle = [v^*p_0u' - (v^*)'p_0u]_a^b + \langle (\mathcal{L}v)^*|u \rangle,$$

tj. Hermitski u slučaju da je zadovoljen rubni uvjet $[\dots]_a^b$. Također, ako su u, v svojstvene funkcije operatora $\mathcal{L}$ s različitim svojstvenim vrijednostima λ_u, λ_v , onda se lako vidi:

$$(\lambda_u - \lambda_v)\langle v|u \rangle = [\dots]_a^b,$$

tj. kada su još i rubni uvjeti zadovoljeni te će funkcije biti ortogonalne.

Međutim, uvjet $p'_0 = p_1$ je rijetko zadovoljen. Tada tražimo funkciju težine $w(x)$ takvu da je $w(x)\mathcal{L}(x)$ samoadjungiran. Ta funkcija se konstruira na sljedeći način:

$$w(x) = \frac{1}{p_0(x)} \exp\left(\int \frac{p_1(x)}{p_0(x)} dx\right).$$

U tom slučaju težina se dodaje i u skalarni produkt:

$$\langle v|u \rangle := \int_a^b v^*(x)u(x)w(x) dx$$

te je tada doista

$$\langle v|\mathcal{L}u \rangle = [wv^*p_0u' - w(v^*)'p_0u] + \langle \mathcal{L}v|u \rangle$$

i ponovno je $\mathcal{L}$ Hermitski kada je zadovoljen rubni uvjet. Također, kao i prije, za u, v svojstvene funkcije imamo:

$$(\lambda_u - \lambda_v)\langle v, u \rangle = [wp_0(v^*u' - (v^*)'u)]_a^b,$$

tj. kada je zadovoljen rubni uvjet svojstvene funkcije su ortogonalne.

Zadatak 1. Hermiteova obična diferencijalna jednadžba je oblika:

$$y'' - 2xy' + 2\alpha y = 0.$$

Zapiši jednadžbu u formi operatora i nađi pripadajuću težinu koja čini jednadžbu samoadjungiranom. Koja domena funkcije je potrebna da bi rubni uvjeti uvijek bili zadovoljeni?

Rješenje. Jednadžbu možemo zapisati kao:

$$\mathcal{L}\psi = -2\alpha\psi$$

pri čemu je $\mathcal{L} = \frac{d^2}{dx^2} - 2x\frac{d}{dx}$. Tada je pripadajuća težina:

$$w(x) = \frac{1}{1} \exp\left(\int -\frac{2x}{1} dx\right) = e^{-x^2}.$$

Za traženu domenu dovoljno je da su njeni rubovi nultočke funkcije w . U ovom slučaju to su $\pm\infty$ pa je domena čitav $\mathbb{R}$.

1 Metoda varijacije

Poznato je da se očekivana vrijednost hermitskog operatora H za normiranu funkciju ψ može zapisati kao $\langle H \rangle = \langle \psi | H | \psi \rangle$. Ako ψ zapišemo u ortonormiranoj bazi svojstvenih funkcija $(e_\mu)_\mu$ imamo $\psi = \sum_\mu a_\mu e_\mu$ pa se lako vidi:

$$\langle H \rangle = \sum_\mu |a_\mu|^2 \lambda_\mu$$

pri čemu je λ_μ svojstvena vrijednost sv. vektora e_μ . Jer je $\sum_\mu |a_\mu|^2 = 1$ očekivana vrijednost je uvijek veća ili jednaka najmanjoj sv. vrijednosti. Često ne znamo točnu vrijednost od $\langle H \rangle$, ali je možemo aproksimirati i time naći aproksimativnu gornju granicu najmanje svojstvene vrijednosti. Često se ta aproksimacija sastoji od nekoliko parametara, a pošto tražimo što bolju gornju granicu nastojimo minimizirati $\langle H \rangle$ u ovisnosti o danim parametrima.

Zadatak 2. Funkcija $\psi : [0, \infty)$ dana je s:

$$\psi = 2\alpha^{3/2} x e^{-\alpha x}.$$

Koristeći metodu varijacije nađi vrijednost α koja minimizira očekivanu vrijednost operatora:

$$H = -\frac{1}{2} \frac{d^2}{dx^2} - \frac{1}{x}.$$

Rješenje. Računamo:

$$\begin{aligned} \int_0^\infty \psi \frac{1}{x} \psi dx &= 4\alpha^3 \int_0^\infty x e^{-2\alpha x} dx \\ &= \left[\begin{array}{l} u = x, \quad dv = e^{-2\alpha x} dx \\ du = dx, \quad v = -\frac{1}{2}\alpha^{-1} e^{\alpha x} \end{array} \right] \\ &= -2\alpha^2 x e^{-2\alpha x} \Big|_0^\infty + 2\alpha^2 \int_0^\infty e^{-2\alpha x} dx \\ &= \alpha \end{aligned}$$

Analogno vidimo $\langle d^2/dx^2 \rangle = -\alpha^2$ pa minimiziramo to po alfa.